

PERFORMANȚA ROMÂNIEI ÎN DOMENIUL DEZVOLTĂRII UMANE

IOAN MĂRGINEAN

Articolul este axat pe analiza performanței României în domeniul dezvoltării umane (DU), așa cum este prezentată în Rapoartele Dezvoltării Umane (PNUD). În fapt, este o continuare a unor studii anterioare și este prilejuită de faptul că începând cu anul 2010 s-au adus schimbări importante în ceea ce privește indicatorii prin care se determină indicele dezvoltării umane (IDU). Conform noilor măsurători, în România se înregistrează o situație mai bună. În evidențierea acestor schimbări se aduce în atenție și aspectul inegalităților în dezvoltarea umană.

***Cuvinte-cheie:** dezvoltare umană, indicele și indicatorii dezvoltării umane, inegalități în dezvoltarea umană.*

INTRODUCERE

În cele ce urmează, îmi propun să revin asupra problematicii dezvoltării umane (DU) și să analizez performanța României în acest domeniu, având în vedere, în principal, informațiile rezultate din cel mai recent Raport de profil, *Human Development Report* (HDR), din anul 2011, pregătit în cadrul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare. Studiul anterior, din anul 2010, a fost publicat după ce în HDR 2007/2008 s-au actualizat calculele pentru determinarea valorii Produsului Intern Brut (unul dintre indicatorii ce intră în construcția Indicelui Dezvoltării Umane – IDU) la Paritatea Puterii de Cumpărare, ceea ce a adus România într-o poziție mai bună în clasamentul internațional (Mărginean, 2010). În anul 2011 s-au efectuat modificări în structura IDU, așa încât avem de-a face cu o nouă raportare a valorilor acestuia. Tocmai de aceea sunt interesante atât urmărirea valorilor indicatorilor care intră în construcția IDU, cât și pe acesta ca întreg, pe care le raportăm la media grupului de țări cu dezvoltare umană foarte înaltă, eventual la maximumul mondial, precum și la anumite grupuri de țări de referință, cum ar fi cele europene, cele din vecinătatea României și alte țări care au avut regimuri comuniste. De asemenea, vor fi avute în vedere elemente prin care se

---

Adresa de contact a autorului: Ioan Mărginean, Institutul de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711, București, România, e-mail: imargin@iccv.ro.

definesc procese de inegalitate în dezvoltarea umană din România, în context internațional.

Un obiectiv secundar este de natură metodologică, și anume se vor face unele comentarii asupra indicatorilor utilizați în cadrul IDU și a metodologiilor respective.

Înainte de a trece însă la analizele propriu-zise, vom expune un scurt istoric al Rapoartelor Dezvoltării Umane (RDU) și al indicatorilor utilizați, cu scopul de a reține semnificația lor.

RAPOARTELE DEZVOLTĂRII UMANE CA INOVAȚIE ÎN CERCETAREA SOCIALĂ. VALENȚE ȘI LIMITE

Nucleul RDU (publicat începând cu 1990) este reprezentat de IDU și de indicatorii utilizați la construcția acestuia. Totodată, sunt redată și multe alte statistici și, de regulă, în fiecare an se analizează în detaliu o anumită temă relevantă. La construcția IDU, definit ca o măsurătoare sumativă, s-au reținut trei componente considerate a fi esențiale pentru viața umană: sănătatea, cunoașterea (educația) și standardul de viață (UNDP, 1990: 12). La început a fost selectat câte un indicator pentru fiecare componentă la construcția IDU, și anume: speranța de viață la naștere (SVN – exprimă durata medie a vieții persoanelor născute în anul de referință, dacă se menține aceeași distribuție a deceselor pe vârste), rata de alfabetizare a populației adulte (RA) și Produsul Intern Brut (PIB) pe locuitor. Atât pentru cele trei domenii, cât și pentru IDU s-au elaborat indici standardizați pe intervalul 0–1, pentru țările lumii de la care au existat informațiile necesare (187 țări și teritorii în 2011), prin raportarea valorilor unei țări la maximum și respectiv minimumul mondial, dar au fost impuse și anumite limite pentru aceste două valori. Au mai existat date parțiale pentru alte șapte țări, între care Monaco, San Marino și Coreea de Nord.

În viziunea Raportului inițial (director de proiect Mahbub ul Haq, iar printre consultanți a fost și A. Sen), obiectivul DU „este lărgirea alegerilor pe care le poate face populația și nivelul bunăstării obținute” (UNDP, 1990: 10). Avem de-a face cu „un proces care aduce împreună producția și distribuția de produse, expansiunea și utilizarea posibilităților umane (capabilities)” și se concentrează „pe alegerile pe care trebuie să le aibă oamenii, ce să fie și ce să facă pentru a fi în stare să-și asigure condițiile de viață” (UNDP, 1990: 11).

Totodată, se cuvine să menționăm și faptul că rapoartele internaționale au fost acompaniate de rapoarte regionale și naționale, inclusiv în România.

Reiau și acum ceea ce am spus și am scris în mai multe rânduri în legătură cu IDU (Mărginean și Bălașa, 2002; Mărginean, 2010) și anume că aceasta este o construcție inovativă, în mare parte arbitrară, totuși, dar interesantă, iar cu trecerea timpului s-a dovedit deosebit de folositoare prin informațiile difuzate, analizele efectuate și posibilele orientări pentru politicile publice la nivel mondial și național.

Avem de-a face cu o construcție inovatoare (supralicitată, într-o anumită măsură; în acest sens vezi, printre altele, aprecierile din Raportul pe 2010 la aniversarea a 20 de ani de la publicarea primului HDR), pentru că nu este o prelungire a vreunui demers anterior. Singura legătură care se face cu trecutul este trimiterea la ideea de bine uman. Potrivit acestui principiu, care își are originea în lucrările lui Aristotel, omul este un scop și nu un mijloc (UNDP, 1991). Inițiatorii au dorit să se depășească alte abordări, de tipul *capital uman*, *creștere economică* ș.a.m.d., în care omul apare mai degrabă ca mijloc și nu ca scop.

De reținut că echipa de proiect nu este producătoare, ci utilizatoare de date furnizate de către mai multe instituții internaționale: Banca Mondială, Fondul Monetar Internațional, UNESCO, Organizația Mondială a Sănătății etc.

Elaborarea de indicatori sociali, după 1960, împreună cu cercetările de calitate vieții (Bauer [ed.], 1966) au constituit un sprijin important pentru echipa de lucru PNUD, iar la acea dată se argumenta existența unei adevărate mișcări internaționale a indicatorilor sociali (Vogel, 1997). De asemenea, cercetările de calitate vieții, în care indicatorii menționați sunt incluși, au cunoscut și ele o largă răspândire (Möller și alții [eds.], 2008; Mărginean și Precupețu [coord.], 2011).

IDU este un indice elaborat arbitrar. În fapt, orice măsurătoare-index este, într-o anumită măsură, așa, pentru că nu se verifică relațiile dintre indicatori și dintre aceștia și indicatul lor, în acest caz, dezvoltarea umană. Într-adevăr, IDU nu este rezultatul unui demers teoretic propriu-zis, iar indicatorii să fie consecințe logice de măsurare a manifestării domeniului definit. Din aceste afirmații nu rezultă că am avea de-a face cu o construcție greșită, ci doar că ea este una dintre variantele posibile, fără a spune însă că aceasta este cea mai bună. De altfel, așa cum se și menționează, IDU este o măsură compozită și nu una acoperitoare pentru dezvoltarea umană (UNDP, 2011).

La întrebarea: „sunt domeniile alese și indicatorii importanți pentru viața oamenilor?”, răspunsul este, fără îndoială, pozitiv pentru fiecare în parte. Dar rămân alte întrebări ale căror răspunsuri nu mai sunt atât de tranșante, și anume: „De ce numai aceste domenii? De ce nu s-a asigurat de la început alegerea acelor indicatori relevanți, care să fie apoi menținuți mai mult timp?”. În aceste condiții de entuziasm al schimbărilor, ne putem aștepta că oricând s-ar putea introduce noi modificări prin înlocuirea de indicatori și/sau în formule, astfel încât să fie necesară reluarea calculului și a analizei rezultatelor.

Referitor la indicatori, menționez faptul că nu toți cei folosiți inițial sunt mai puțin adecvați decât cei cu care au fost înlocuiți, deși fiecare dintre ei prezintă anumite neajunsuri. Chiar într-o situație ideală, în domeniul social, relațiile dintre indicator și indicatul lor este una probabilistă, desemnând o anumită putere de conținere, care este de dorit să se apropie de 1. În fapt, multe dintre schimbările efectuate de-a lungul timpului au avut drept obiectiv să se obțină valori mai mari pentru țările cu DU foarte scăzută și să se reducă ecartul dintre bogați și săraci, prin ajustări de calcul ale IDU. La o privire retrospectivă la ceea ce s-a întâmplat până

acum, constatăm că doar indicatorul „speranța de viață la naștere” (SVN) a fost menținut, dar indicele a fost calculat în mai multe feluri, cu limite mondiale reale sau cu limite impuse.

O situație aparte o reprezintă indicatorul „media anilor de școlaritate a populației adulte”, de 25 de ani și peste (MAȘ). Acesta a fost utilizat mai întâi în perioada 1991–1994 (la început, cu date din 1980), iar împreună cu „rata de alfabetizare” (RA) s-a construit un indice de educație. S-a renunțat după patru ani la indicatorul „media anilor de școlaritate” și a fost utilizată „rata de cuprindere școlară” (RCȘ) a copiilor și tinerilor de vârstă corespunzătoare anilor de școală (6–24 ani, 1995–2009), pentru ca în 2010 să se revină la „media anilor de școlaritate”. În același timp, s-a renunțat și la „rata de alfabetizare a adulților”, indicatorul fiind înlocuit cu „anii așteptați de școlaritate” (AAȘ) (exprimă speranța de viață școlară pentru copiii care intră în școală și este determinată pe baza înscrierilor școlare în fiecare an de studiu). Dacă *media anilor de școlaritate* și *rata de cuprindere școlară* sunt incluși în sistemul de indicatori sociali, *anii așteptați de școlaritate* este un indicator nou.

Pe de-o parte, consider că în anul 1991 nu ar fi trebuit introdus indicatorul MAȘ, atâta timp cât nu se dispunea de date recente, care să prezinte încredere. Or, tocmai acesta a fost și motivul pentru care s-a renunțat în 1995 la indicatorul respectiv. La rândul său, indicatorul RCȘ este unul relevant și nu ar fi trebuit înlocuit. De altfel, AAȘ se calculează având în vedere RCȘ, numai că primul indicator reprezintă, mai degrabă, un potențial, pe când al doilea redă situația curentă. Cât privește indicatorul MAȘ, acesta își poate disputa relevanța cu indicatorul RA, dar ei exprimă realități relativ diferite, astfel RA, este semnificativ pentru a evidenția proporția persoanelor adulte care au o anumită școlaritate, chiar dacă nu întotdeauna este vorba de o alfabetizare funcțională, precum și a aceleia rămasă în afara sistemului de învățământ, iar acest fenomen este încă prezent în societate și în unele cazuri chiar se amplifică. Același lucru se poate spune și despre RCȘ, el evidențiază atât participarea la educație a celor de vârstă școlară, cât și proporția celor rămași în afară. La rândul său, MAȘ arată nivelul de pregătire al populației. Ca orice medie, însă, nu relevă diferențele de structură (medii asemănătoare pot fi alcătuite din valori foarte diferite). Poate, mai indicat ar fi fost ca la calculul indicelui educației să fie incluși toți trei indicatorii pe care îi consider a fi de bază, și anume: rata de alfabetizare, rata de cuprindere școlară și media anilor de școlaritate.

Efectele schimbărilor din structura IDU asupra României au fost diferite. Astfel, în privința mediei anilor de școlaritate, introdusă în HDR 1991, cu valoare de 6,6 ani, corespunzătoare, de fapt, anului 1980, aceasta a redus substanțial valoarea IDU anilor de referință (1980–1990). În HDR 1992, de data aceasta toate valorile se raportează la anul 1990, valoarea MAȘ a fost de 7,8 ani, prin urmare IDU crește, dar în HDR 1993, tot pentru anul 1990, MAȘ-ul cu care s-a lucrat a fost de numai 7,0 ani (IDU scade din nou). În HDR 1994 (IDU corespunzător

anului 1992), MAȘ-ul cu care se lucrează este de 7,1 ani, s-ar spune că s-a intrat în normalitate; nu este însă deloc așa.

În HDR 1995, cu date raportate din nou la anul 1992, s-a înlocuit *media anilor de școlaritate* cu *rata de cuprindere școlară* (RCSȘ, indicator cu valoare mult mai slabă în anul 1992 față de cea de dinainte de 1989, pentru că în anul 1990 s-a renunțat la învățământul obligatoriu de 10 ani și s-a revenit la învățământul obligatoriu de 8 ani).

Reintroducerea „mediei anilor de școlaritate”, în 2010, a avantajat România, comparativ cu valorile ratei de cuprindere școlară.

Schimbări s-au produs și prin înlocuirea PIB-ului cu Venitul Național Brut (VNB). Este evident că aceasta din urmă exprimă mai bine standardul economic al populației, întrucât PIB-ul reprezintă valoarea bunurilor și serviciilor produse într-o țară, iar VNB-ul este egal cu valoarea PIB din care se scad veniturile primare vărsate în străinătate de către unitățile nerezidente și este mărit cu veniturile primare primite de unitățile rezidente de la restul lumii (vezi *Anuarul Statistic al României*). Aceste definiții sunt utilizate, de altfel, și în HDR 1990, pentru că de atunci s-au evidențiat diferențele între cei doi indicatori. Prin urmare, pentru o țară VNB (numit și Produs Național Brut) este identic cu PIB doar dacă nu ar fi ieșiri și intrări de tipul celor menționate (o țară autarhică), sau acestea ar fi egale. El este însă mai mic, atunci când ieșirile sunt mai mari decât intrările și invers, resursele materiale ale unei țări cresc dacă intrările sunt mai mari. În România, VNB-ul este mai mic decât PIB-ul (500 miliarde lei, față de 514 miliarde lei, în anul 2010, INS, 2010).

De reținut faptul că și acești doi indicatori economici sunt de natură macro, ei exprimând mărimea resurselor materiale și nefiind relevanți pentru distribuția veniturilor populației.

De asemenea, în 2010 s-au modificat și formulele de calcul ale indicelui educației și IDU, prin înlocuirea mediei aritmetice cu media geometrică, încercându-se, astfel, să se dea o putere egală fiecărei dimensiuni în formula indicilor, fără a avea loc compensări între ele. Unele modificări s-au mai operat și în 2011, iar în urma acestora, rezultatele nu mai pot fi comparate de la un an la altul. La rândul său, complicarea formulelor le face dificil de receptat, cu atât mai mult în analiza inegalităților, unde se lucrează și cu media armonică. Aplicarea noii metodologii și retroactiv pe câțiva ani este de ajutor, dar nu suficient. Recalcularea s-a efectuat începând cu anul 1980, dar nu pentru toate țările prezente în HDR 2011. Astfel, pentru 1980 calculul este făcut pentru 106 țări, pentru 1985 sunt cuprinse 110 țări, iar pentru anul 1990, 123 de țări (din cele 160 cuprinse în HDR 1992 cu datele pentru 1990). Evident că fostele țări socialiste care s-au dezmembrat nu se mai regăsesc în calculele pe anii 1980–1990, numai că țări care și-au păstrat identitatea au situații diferite. România este prezentă doar din 1990, în timp ce Ungaria și Bulgaria sunt incluse din 1980, pe când Polonia apare la recalculare numai din 1995.

Încheind discuția despre indicatorii componentelor IDU și calculului acestuia considerăm că nu este lipsită de temeii bănuiala că frecvențele modificări sunt și rezultatul exercitării influențelor de putere în instituția ce patronează elaborarea RDU, schimbării echipelor de lucru, și/sau pentru a se încerca să se demonstreze eficacitatea unor programe de asistență pentru țările sărace, deși situația reală putea rămâne relativ asemănătoare. Cert este că modificările din 2010 reduc diferențele dintre țările bogate și cele în curs de dezvoltare.

Vom reda în continuare metodologia de lucru utilizată în 2011, pentru a se putea apoi analiza rezultatele acestui demers.

Astfel, la calculul *indicelui speranței de viață la naștere*, standardizarea pe spațiul 0–1 s-a realizat prin luarea în considerare a valorii maxime la nivel mondial înregistrată în perioada 1980–2011 (83,4 ani, Japonia, 2011), valoarea minimă a fost stabilită la 20 de ani (mult timp s-a lucrat cu un maxim considerat țintă, și anume, 85 de ani și cu un minim de 25 de ani, dar minimul real a fost de 47,8 ani – Sierra Leone). Ajustările de acest fel se înscriu în intenția generală de a reduce diferențele între țări.

Pentru *media anilor de școlaritate și ani așteptați de școlaritate* maximul mondial a fost de 13,1 ani (R. Cehă, 2005) pentru primul indicator, iar pentru al doilea valoarea maximă a fost limitată la 18 ani, socotindu-se numărul anilor de școală de la clasa întâi la terminarea facultății (în 2010 s-a lucrat cu maximul real, adică 20,6 ani, Australia, 2010). Minimul a fost considerată valoarea 0 pentru ambii indicatori, pe considerentul că se poate trăi și fără școală. În realitate, minimul mondial pentru MAȘ nu a fost prea departe de 0, respectiv 1,2 ani (Mozambic) și nici pentru AAȘ (4,8 ani, Eritreea), ceea ce se poate constitui într-un semnal favorabil pentru viitor, deși valoarea ca atare este încă extrem de mică. Între țările cu DU scăzută se înregistrează însă și niveluri ale AAȘ de 11 ani (Liberia, Kenya, Timor).

Cât privește indicele pentru standardul economic, determinarea valorii lui urmează o metodologie mult mai complicată. Așa cum s-a procedat și anterior cu PIB-ul, mai întâi are loc operația de aducere a valorilor PNB pe locuitor din monedele țărilor la prețuri curente la o bază comună de exprimare. Aceasta nu se face prin cursul de schimb, ci prin calculul așa-numitei Parități a Puterii de Cumpărare (PPC), pe baza prețurilor produselor și serviciilor dintr-o țară raportate la cele din SUA (prețuri constante, 2005) și exprimat în dolari SUA (în anul 2010 s-au folosit prețurile din 2008). Evident că în țările în care prețurile coincid cu cele din SUA, valorile VNB/loc. la PPC rămân la nivelul nominal. În țările unde prețurile sunt mai mici, VNB/PPC real este mai mare decât valoarea nominală și invers, prețurile mai mari reduc valoarea VNB-ului nominal. De reținut că prin actualizarea calculului PPC în 2005 (vechiul calcul data din anul 1990), situația României a fost mai bine reflectată, nivelul PIB pe locuitor la PPC a crescut, pentru că prețurile din țară au fost și sunt mai mici decât în țara de referință (SUA). Dacă anterior s-au adoptat și ajustări ale veniturilor acelor țări ce depășesc un anumit prag, fie printr-un algoritm de limitare succesivă în funcție de mărimea lor, fie ca

plafonare, pe considerentul că, peste o anumită limită, venitul nu mai influențează dezvoltarea umană, ulterior s-a renunțat la ajustarea veniturilor, astfel că din 2010 se lucrează cu valorile reale la PPC. În formula de calcul al indicelui VNB nu intră direct aceste sume, ci se utilizează transformarea logaritmică a lor, încă din 1990. Prin aceasta, raportul dintre veniturile țărilor se reduce într-o manieră deosebit de abruptă (astfel că nici nu erau necesare ajustările): rapoartele de ordinul de 1 la zeci, sute și chiar la o mie se reduc la valoarea de 1 la 2 sau la cel mult 1 la 2,5.

Pentru anul 2011, VNB/ locuitor la PPC maxim la nivel mondial a fost de 107 721 \$ (Quatar), iar minimum a fost stabilit la 100 \$ (deși minimum real din perioada de referință a fost de 163 \$ – Zimbabwe, 2008 – și cu această valoare s-a lucrat în HDR 2010). În anul următor s-a considerat însă că ar fi mai întemeiat să se adopte minimum de 100 \$ locuitor la PPC, pentru că, oricum, rămâne venit de subzistență nemăsurat, iar la nivel mondial în cazul femeilor minimum respectiv avea această valoare. Pentru sumele menționate anterior ale VNB maxim și minim, valorile logaritmilor sunt de 5,03; 2,21 și 2,0, așa încât rapoartele de 1 la 660 și 1 la 1077 au fost reduse la cele de 1 la 2,2 și de 1 la 2,5.

În continuare se determină valoarea celor patru indici primari (I_p) pentru fiecare țară după formula:

$$I_p = \frac{\text{valoarea indicatorului țării} - \text{minimum mondial}}{\text{maximum mondial} - \text{minimum mondial}}$$

Așa cum am menționat, pentru primii indicatori se utilizează direct valorile în ani, iar pentru al patrulea (VNB-ul) se lucrează cu transformările logaritmice ale sumelor exprimate pe locuitor la PPC.

Cât privește indicele educației pentru o țară, acesta se calculează acum prin intermediul mediei geometrice a indicilor primari (radical din indicii primari).

Tot așa, IDU se determină ca medie geometrică a indicilor primari ai speranței de viață la naștere și VNB-ului, și ai indicelui de educație.

La începutul proiectului (1990–1993) calculul IDU s-a efectuat în trei etape.

Astfel, mai întâi s-au calculat indicii de deprivare pentru fiecare dintre cele trei componente:

$$I_d = \frac{\text{maximum mondial} - \text{valoarea indicatorului țării}}{\text{maximum mondial} - \text{minimum mondial}}$$

Ulterior s-a determinat indicele deprivării medii (I_{dm} = media aritmetică a indicilor pe componente), pentru ca în etapa a treia, să se obțină IDU scăzând valoarea deprivării medii din cifra 1 ($IDU = 1 - I_{dm}$).

Începând cu 1994 și până în 2009 inclusiv, IDU se calculează direct din indicii componentelor ca media aritmetică și este evident că diferența până la valoarea 1 reprezintă deprivarea.

Faptul că formulele de calcul ale IDU, adoptate pe parcurs, reduc valorile la vârful ierarhiei mondiale și le cresc pe cele de la bază poate fi exemplificat foarte simplu. Astfel, valoarea cea mai mare a IDU la nivel mondial în perioada 1990–2011 s-a înregistrat în Japonia: IDU = 0,996 (aproape fără nici o deprivare) pentru anii 1985–1987 (UNDP, 1990). În același timp, valoarea cea mai mică a fost de 0,048 (Sierra Leone; 10 țări se situau sub 0,100). După metodologia ultimă, la un interval de 26 de ani, valoarea maximă scade la 0,943 (Norvegia, 2011), iar cea minimă pentru aceeași perioadă se situează la 0,204 (Mali). În primul caz este o diminuare cu 5,3%, iar în al doilea o creștere de 4,2 ori. Dacă avem în vedere ce s-a întâmplat cu țările situate la nivelul maxim și minim la începutul perioadei, constatăm că după noua metodologie, Japonia cobora cu valoarea IDU la 0,803 (o reducere cu 27%, cu poziția opt în clasamentul mondial), iar Sierra Leone urca la 0,248 (o creștere de cinci ori).

În paragraful următor ne vom îndrepta atenția asupra situațiilor înregistrate în România în privința dezvoltării umane, inclusiv prin sesizarea schimbărilor aduse de înlocuirea indicatorilor pentru componentele IDU și valorile acestuia, iar în ultima parte ne vom referi la problematica inegalităților în domeniul dezvoltării umane.

TENDINȚE ÎN DEZVOLTAREA UMANĂ ÎN ROMÂNIA

Obiective și metodologie de lucru în evidențierea performanței României în dezvoltarea umană

Prin analiza tendințelor în dezvoltarea umană (DU) în România, suntem interesați să urmărim, în primul rând, performanța țării începând cu valorile indicatorilor pe componentele IDU și mărimea acestuia din urmă. În al doilea rând, avem în vedere comparațiile cu media IDU a țărilor foarte avansate în privința dezvoltării umane, dar, în unele cazuri, și cu maximul mondial. Fără îndoială că atât pentru *durata vieții*, cât și pentru *educație*, maximele mondiale pot fi plauzibile și pentru România. Acest fapt nu mai este valabil în cazul VNB, deoarece valorile maxime sunt mai degrabă excepții și variază mult de la un an la altul. În cazul celorlalți indicatori, valorile atinse la un moment dat sunt rezultatul unor evoluții din aproape în aproape. De asemenea, ne vom îndrepta atenția și spre țările vecine și, pe un plan mai general, spre țările în care au existat regimuri politice comuniste. Dacă primele comparații ne ajută să ne raportăm la țintele plauzibile și să măsurăm distanțele la care se situează România, ultimele comparații sunt mai degrabă bivalente, deoarece se va identifica rămânerea în urmă a României față de cele mai multe țări europene care au avut regimuri comuniste, dar și posibilul avans important față de unele dintre ele. Așa cum avertizează și autorii Rapoartelor, comparațiile directe prin ierarhia rangurilor IDU sunt înșelătoare atât timp cât

numărul țărilor incluse este diferit pe ani. În legătură cu țările listate în HDR, trebuie făcută precizarea că aceasta este dependentă de disponibilitatea informațiilor necesare. Dacă în 1990 s-au întocmit tabele distincte în funcție de numărul populației: peste un milion de locuitori (130 țări), sub un milion (32 țări), în anii următori au fost enumerate laolaltă toate țările, chiar și cele deosebit de mici. Evident că în aceste condiții rangul ocupat de o țară se relativizează (Liechtenstein, cu 35 mii locuitori, este înaintea Germaniei, care are 80 milioane de locuitori). Mai mult, se întâlnesc și cazuri în care două sau chiar trei țări au aceeași valoare a IDU, iar la ierarhizarea lor se au în vedere și valorile indicilor pe componente, așa încât este de luat în seamă și a câta valoare din ierarhie este deținută de țara a cărei performanță se analizează.

Poziționarea României în HDR, 2011

Așa cum am menționat deja, în anul 2011 (ca și în 2010), indicatorii pentru componente IDU au fost *Speranța de viață la naștere* (SVN), *Media anilor de școlaritate* (MAȘ) (populația adultă de 25 ani și peste), *Anii așteptați de școlaritate* (AAȘ), *Venitul Național Brut* (VNB) pe locuitor la PPC.

Dintre acești patru indicatori, situația cea mai favorabilă a României, pentru anul 2011, se referă la *Media anilor de școlaritate* și anume 10,4 ani, fiind o valoare bună, care situează țara noastră la poziția 32 din 187 țări, împreună cu alte patru state (Spania, Kazahstan, Islanda și Andorra). Ca ordine de mărime, valoarea indicatorului este a 18-a pe plan mondial (valoarea cea mai mare fiind de 12,6 ani în Norvegia, urmată de Noua Zeelandă – 12,5 ani și SUA – 12,4 ani). În nicio altă clasificare în domeniul dezvoltării umane România nu a avut o poziție mai bună decât în cazul acestui indicator (centila 84). Diferența față de maximumul mondial este, totuși, de 2,4 ani, ceea ce este mult. De semnalat că în anul 2010 acest indicator avea, în cazul României, valoarea de 10,6 ani, dar a fost revizuit ulterior.

Al doilea indicator cu valoare bună este *Anii așteptați de școlaritate* (AAȘ). Mărimea acestui indicator este de 14,9 ani, a 19-a valoare la nivel mondial (împreună cu Slovacia) fiind precedată de 37 de țări (centila 80). În anul 2010, valoarea indicatorului a fost ușor mai mare (14,8 ani). Deci și în această privință clasificarea României este una bună.

De această dată, primul loc în ierarhia mondială este deținut de mai multe țări care au atins limita impusă de 18 ani (Australia, Noua Zeelandă, Irlanda, Islanda). Surprinzător, la poziția a doua este Cuba (cu 17,5 ani). De altfel Cuba secoldează România în privința mărimii IDU în 2011, datorită expansiunii învățământului, în ultimul timp, dar și datorită valorii mai mari a speranței de viață la naștere, PNB este însă deosebit de mic.

Indicatorul la care România înregistrează a treia poziție din cei patru analizați, este *Speranța de viață la naștere* (SVN), cu o performanță mult mai mică, și anume, a 48-a țară la nivel mondial (centila 75) și este precedată de 71 de țări,

valoarea indicatorului fiind de 74 ani (73,2 ani în 2010). Pe primul loc se situează Japonia, cu 83,4 ani, urmată de Hong Kong (82,8 ani) și Elveția (82,3 ani). În prima ediție a HDR, din 1990, speranța de viață la naștere în România (anul 1987) era de 71 de ani, maximul mondial fiind de 78 ani (Japonia). După cum se constată, ecartul dintre cele două țări crește de la 7 ani la 9,4 ani. Creșterea duratei vieții în România, atât cât s-a realizat în cei 24 de ani, este într-o anumită măsură legată de reducerea mortalității infantile de la 27 la mie la 10 la mie, valoare care este, totuși, de trei ori mai mare decât în țările foarte dezvoltate (INS, 2011).

În fine, locul patru în ceea ce privește performanța țării se referă la Produsul Național Brut (PNB). Cu 11 046 \$ /locuitor PNB-ul la Paritatea Puterii de Cumpărare (PPC), România ocupă poziția 70 (doar la centila 63, tot acesta este și rangul valorii respective). În 2010, PNB/locuitor PPC era de 12 844 \$, iar în 2009 a fost de 14 460 \$, cu 8% sub nivelul anului 2008 (World Bank, 2011). În acest context trebuie reamintit că actualizarea calculelor pentru anul 2008 a însemnat o creștere substanțială a PIB/PNB, prin faptul că în țară prețurile au rămas mai mici. Este de așteptat ca atunci când se va publica numărul populației României, de circa 20 milioane la Recensământul din 2011 față de 21,4 în statisticile oficiale, va rezulta un VNB pe locuitor mai mare cu cel puțin 700 \$.

Mărimea maximă a PNB/locuitor la PPC este o excepție, de 107 721 \$ (Qatar). Urmează la mare distanță Liechtenstein (83 717 \$) și Emiratele Arabe Unite (59 993 \$). Deci, în fruntea ierarhiei mondiale regăsim țări cu resurse mari de petrol și gaze. Ca o curiozitate, semnalăm creșterea cu 27% a PNB-ului în cazul Qatar-ului, în 2011, comparativ cu 2010, când avea 79 426 \$ și ocupa locul al doilea după Liechtenstein (81 011 \$).

În perioada de referință, indicatorul standardului economic exprimat în valoarea PIB a urmat o evoluție sinuoasă în România, cu scăderi în prima parte, ceea ce a afectat și mărimea IDU. Astfel, valoarea de 3 000 \$ locuitor la Paritatea Puterii de Cumpărare (la nivelul anilor 1985-'88) a scăzut la 2 800 în anul 1990, pentru a începe să se redreseze din anul 1993 și să se înregistreze creșteri pe intervalul 2000–2009, pentru ca apoi să fie iarăși în declin. În privința acestui indicator, diferențierea față de maximul mondial dar și de următoarele valori este nerelevantă. Vom arăta însă că în Germania valoarea respectivă este de trei ori mai mare, în Franța de 2,7 ori, în Italia de 2,5 ori, în Slovenia de 2,1 ori. De fapt, VNB în România este cel mai mic față de toate țările UE. De asemenea este mai mic decât cele ale Serbiei și Ucrainei.

Cât privește mărimea IDU, România deținea, în clasamentul țărilor pe anul 2011, poziția 50 (centila 74) și a 42-a valoare la nivel mondial, cu 0,781 (84% din maximul de 0,943, Norvegia), la o distanță de 0,162. Poziția deținută de România la valoarea IDU este în imediata vecinătate a țărilor considerate cu DU foarte înaltă (primul sfert din totalul țărilor, adică 47 din 187). Distanța față de ultima țară din această categorie este de 0,012 (Barbados), iar față de media țărilor cu DU foarte

înalță este de 0,108. Dacă luăm ca reper valoarea medie a IDU pentru țările cu DU înaltă (tot 47 țări), la care aparține și România, nivelul țării este cu 0,040 mai mare.

În clasamentul mondial al grupei țărilor cu DU înaltă, România este precedată imediat de un mic stat din Pacific, Palau (introdus în 2011, și care are 21 mii locuitori) și de Uruguay, iar trei poziții după România sunt deținute de: Cuba, Seychelles și Bahamas.

Dacă ne referim la anul 2010, calculul inițial plasa România tot la poziția 50, cu a 45-a valoare mondială (0,767), împreună cu Croația, dar care în 2011 trece înaintea României, ca și Uruguay, de altfel. Recalcularea IDU, efectuată în 2011 pentru 2010, dă o valoare pentru România de 0,779, tot poziția 50, însă a 39-a valoare (împreună cu Palau), iar Croația se situează în fața României și pentru anul 2010.

De notat că la vârful ierarhiei mondiale, în privința IDU, se situează țări de pe trei continente. Astfel, după Norvegia urmează Australia (0,929), Olanda împreună cu SUA (0,910) și apoi un grup de trei țări: Noua Zeelandă, Canada și Irlanda (toate cu 0,908). Germania se află pe poziția a 9-a (cu a 5-a valoare, de 0,905), Suedia pe poziția 10 (valoarea a 6-a, de 0,904). Urmează Elveția și apoi Japonia, cea mai bine plasată țară asiatică. Neașteptat, poate, Franța este doar pe poziția a 20-a, iar Marea Britanie este listată la poziția 28, după R. Cehă, cea mai bine plasată țară fostă socialistă (IDU = 0,865). Referitor la aceste țări, mai reține atenția situarea Rusiei doar pe poziția 66 (cu IDU = 0,755, în anul 2011), cu valori mici la speranța de viață la naștere, de 68,8 ani, dar și ale mediei anilor de școlaritate (9,8 ani), iar VNB-ul = 14 561 \$/locuitor la PPC. De asemenea, Ucraina este doar la poziția 76 (0,729). Ea are valoare mică tot la SVN (68,5 ani), dar și la VNB (6 175 \$/loc./PPC). O situație am spune dramatică, imediat după Mongolia, o are R. Moldova (IDU = 0,661), la poziția 111 (SVN este de 69,3 ani, media anilor de școlaritate este de 9,7 ani, iar valoarea VNB de numai 3 058 \$/locuitor la PPC). O ultimă mențiune o facem pentru China. Și această țară, cu populația cea mai numeroasă din lume și care a cunoscut un ritm mai înalt de creștere decât alte țări aflate la același nivel în 1990, se situează încă pe un loc foarte modest, și anume poziția 101 (IDU = 0,687, SVN este de 73,5 ani, MAȘ-ul este de abia de 7,5 ani, AAS de 11,6 ani și VNB de 7 744 \$/locuitor la PPC).

Un alt aspect de interes se referă la evoluția IDU pentru România în perioada 1990–2011, așa cum este evidențiată de calculul din anul 2011. Astfel, în intervalul 1990–2011 ritmul anual de creștere a fost de 0,52. Pentru raportarea mondială, trebuie avut în vedere faptul că, la creșteri egale în valori absolute, ritmul este mai mare acolo unde baza de plecare este mai scăzută, decât dacă se pleacă de la valori mai mari. Așa încât vom face trimitere în primul rând la țările care erau în vecinătatea României în anul 1990. Față de grupul cu IDU ușor mai mare (0,706–0,712), Kuwait, Ungaria și Portugalia, ritmul de creștere al IDU României este mai mare doar față de țara arabă (care a suportat și o invazie și nu s-a mai redresat). De altfel,

dintre cele 37 de țări cu DU foarte înaltă, din totalul de 123 la care s-a realizat recalcularea pentru anul 1990, aflate deasupra României, 20 au realizat ritmuri anuale de creștere mai mari. Acest fapt arată slăbiciunea României înregistrată în primul deceniu de tranziție la economia de piață, dar și ca urmare a unor decizii politice greșite, cum a fost renunțarea la învățământul obligatoriu de 10 ani.

Principalii performerii sunt Coreea de Sud, Emiratele Arabe și Spania (0,91; 0,97; 0,76).

Pentru intervalul 2000–2011, performanța României este una bună. De această dată ritmul de creștere a IDU este al doilea ca mărime (0,95) dintre toate țările care aveau DU foarte înaltă, fiind depășită doar de Emiratele Arabe (1,06). Ritmul de creștere înregistrat în România este mai mare și decât al țărilor al căror IDU este specific țărilor cu DU înaltă (0,698–0,783). Doar patru țări din această a doua categorie au înregistrat un ritm de creștere IDU mai mare (Cuba – 1,19; Kazahstan – 1,15; Venezuela – 1,04; Iran – 0,97). Altfel spus, din primele 94 de țări în ierarhia IDU, România a înregistrat a șasea valoare a ritmului de creștere a acestuia.

Să urmărim însă mai îndeaproape cum a evoluat în timp valoarea IDU în România după recalculările din 2011. Putem identifica patru perioade și anume: 1990–1995 – scăderea IDU de la 0,700 la 0,687, din cauza deteriorării ratei de cuprindere școlară și a PIB-ului; 1996–2000 – se reface valoarea pierdută a IDU și se ajunge la 0,704; perioada 2000–2008 se înregistrează o creștere importantă a IDU (0,778 în 2008) 2009–2011 – stagnarea valorii IDU.

Să mai reținem în acest context al analizei că printr-un calcul special s-a pus în evidență influența venitului asupra valorii IDU. Mai exact, s-a calculat pentru anul 2011 și un IDU noneconomic. În cazul României acesta din urmă este cu 7,7% mai mare decât IDU general (0,841 față de 0,781). Prin valoarea IDU noneconomic România se situează la poziția 33 din cele 187 țări clasificate (centila 82). IDU noneconomic mai mare decât IDU general este specific țărilor dezvoltate care au valori înalte la toți indicatorii. Primele trei locuri la IDU noneconomic sunt deținute de Australia (0,979), Noua Zeelandă (0,978) și Norvegia (0,975). Câștigă poziții mai bune și țările cu VNB modest sau chiar redus dacă indicatorii noneconomici sunt mai buni. Primul exemplu amintit deja, este Cuba, cu locul 20 (0,904), dar și multe alte țări, inclusiv Federația Rusă, Ucraina, R. Moldova și China. Pe de altă parte, țările în care VNB nu este însoțit de niveluri foarte înalte ale indicilor noneconomici pierd poziții din clasificările inițiale. Pe ansamblu, valorile IDU noneconomic sunt mai mari. La ambele extreme ecartul dintre cei doi indici este de 0,036 (0,979–0,943 și respectiv 0,320–0,286), dar în valori procentuale diferențele se măresc de la o creștere de 3,7%, în primul caz, la 15,5%, în al doilea caz.

Punerea față în față a valorilor IDU și a poziției României în raport cu maximul mondial, respectiv media țărilor cu DU foarte înaltă, ne ajută să întregim constatările anterioare, pentru cele patru perioade.

Tabelul nr. 1

Valorile IDU ale României rezultate din calculele HDR inițiale și ale celor din 2011

Anul (anii) de referință	Calculul inițial		Calculul 2011		Proporția IDU din media țărilor cu DU foarte înalte
	Valoare IDU inițial	Proporția IDU maximul mondial	Valoare IDU	Proporția IDU din maximul mondial	
'85-'87	0,863	86			
'80, '85, '90	0,762*	77			
1989-1990	0,733	75			
1990	0,709	72	0,700	80	86
1992	0,729	78			
1992	0,703*	74			
1994	0,738	78			
1995	0,748	78	0,687	77	82
1996	0,767	80			
1997	0,752	80			
1998	0,770	83			
1999	0,772	82			
2000	0,775	82	0,704	77	82
2001	0,773	82			
2002	0,778	81			
2003	0,792	82			
2004	0,805	83			
2005	0,813*	84	0,748	79	85
2006	–	–	0,757	80	86
2007	0,837	86	0,767	81	87
2008	–	–	0,778	82	88
2009	–	–	0,778	82	88
2010	0,767*	81	0,779	82	88
2011	–	–	0,781	83	89

Sursa: UNDP, 1990-2011.

*) s-au efectuat modificări importante (introducere, schimbare de indicatori, modificări în formula de calcul IDU).

Desigur, nu trebuie să pierdem din vedere faptul că schimbările de indicatori și ale formulelor de calcul al indicilor nu schimbă realitatea, de fapt. Indicatorii rămân valabili, ca și IDU, valorile vechi nu sunt înlocuite de cele noi, dar evident că exprimă conținuturi diferite. Interpretările se impun a fi făcute în legătură cu schimbările introduse la un moment dat. Seriile de date sunt comparabile direct pe intervale de timp în care indicatorii și calculele sunt identice (acest aspect este valabil pentru anii cuprinși între semnele din tabelul care marchează schimbările. După cum se constată, intrările corespunzătoare anilor 1985-1987 și 2010 sunt singulare. Scăderea IDU, la intrarea 1980, '85 și '90 din tabel, are loc din cauza introducerii indicatorului *media anilor de școlaritate*, dar și a reducerii PIB-ului în

anul 1990 (la 2 800 \$/locuitor la PPC, față de 3 000 \$ în anul 1989). Cât privește intrarea 1989–'90, valoarea IDU este distorsionată de faptul că s-a lucrat cu un nivel al indicatorului *media anilor de școlaritate* de 7,8 ani, care apoi a fost corectat la 7,0 ani. Pentru anul 1992 sunt două valori, pentru că în două Rapoarte succesive (HDR din 1994 și HDR din 1995) s-a lucrat, pentru primul, cu media anilor de școlaritate, iar pentru al doilea, cu rata de cuprindere școlară, care a avut ca efect reducerea IDU, astfel încât se înregistrează cea mai mică valoare a acestuia din întreaga serie a Rapoartelor inițiale.

Raportarea valorilor naționale la maximul mondial furnizează, totuși, un reper consistent pe toată perioada analizată. Ținând cont de toate aceste aspecte, constatăm că seria datelor inițiale urmează, în mare, aceleași tendințe cu cele cuprinse în HDR 2011, deși valorile ca atare sunt diferite, mai ales în ceea ce privește nivelurile IDU, dar și a proporțiilor acestora raportate la maximul mondial. În ambele serii de date este cuprinsă căderea de după 1990, iar refacerea raportului față de maximele mondiale se produce de abia în anii 2006–2007.

Referindu-ne la viitor, un prim obiectiv pentru România este plasarea în rândul țărilor cu DU foarte înaltă. Media IDU a țărilor cu DU foarte înaltă se poate constitui în a doua țintă. Evident, se pune, în primul rând, problema reducerii distanței de 11 puncte procentuale față de această medie. Un ultim reper se referă la maximul mondial. De această dată, este neplauzibilă așteptarea ca România să atingă valoarea respectivă, dar se poate reduce decalajul, fenomen vizibil, dealtfel, în ultimul deceniu (distanța s-a redus de la 23 la 17 puncte procentuale).

INEGALITAȚI ÎN DEZVOLTAREA UMANĂ ÎN ROMÂNIA

Introducere

Am specificat și anterior faptul, cunoscut de altfel, că valorile globale referitoare la anumite fenomene și procese sociale nu acoperă întregul câmp informațional relevant, pentru că nu surprind distribuțiile pe categorii de populație. Acest aspect a fost avut în vedere, într-o oarecare măsură, la elaborarea IDU, așa încât, s-au utilizat atât statistici specifice, după cum s-au și calculat indici prin care se exprimă inegalitățile în DU dintr-o țară.

Un prim aspect pe care îl prezentăm aici se referă la ajustarea IDU pentru inegalitate: IDU-AI. Pentru determinarea IDU-AI se calculează mai întâi indicii ajustați pe componente, fie la nivel individual (*educație și venit disponibil*), fie pe grupe de vârstă (SVN).

Pentru a realiza cele consemnate, se urmărește măsurarea inegalității pe dimensiuni, prin raportul dintre media geometrică și cea aritmetică a indicatorilor acestora. Apoi se ajustează indicii dimensiunilor IDU cu valorile obținute anterior pentru inegalitate, iar în final se calculează IDU-AI, ca media geometrică a indicilor ajustați ai dimensiunilor (UNDP, 2011).

Totodată, se mai pun în evidență și alți indicatori de inegalitate, cum sunt cei din aria veniturilor populației (raportul interquantile, indicele *Gini*).

Al doilea demers de analiză avut în vedere privește inegalitatea de gen. Pentru aceasta se iau în considerare cinci indicatori. La ajustarea IDU pentru inegalitate, problema care se poate ridica este complexitatea demersului, dar el este îndreptățit și se bazează pe elaborări de prestigiu în studiul inegalităților (Atkinson). De această dată însă, observațiile privesc chiar selecția indicatorilor. Mai exact, se iau în considerare pentru a măsura inegalitatea socială de gen, doi indicatori care sunt specifici doar femeilor: *rata mortalității materne și rata fertilității la adolescente* (de fapt, la tinerele de 15–19 ani). Fără nici o îndoială că acești indicatori analizați distinct pentru femei sunt de relevanță mare. În plus, este important să se poată urmări progresul în prevenirea riscurilor respective, iar accesul la îngrijire medicală și la un anumit tip de educație face posibilă reducerea substanțială a acestor riscuri.

În calcul autorilor HDR se consideră că, sub valoarea de 10 decese maternale la 100 mii nașteri, riscul este întâmplător. De asemenea, se fixează și o limită maximă, la 1 000 decese la 100 mii de nașteri, limită care este deja atât de gravă încât nu mai sunt relevante valorile superioare acesteia.

Rata fertilității adolescentelor se exprimă prin numărul de nașteri la vârsta de 15–19 ani la 1 000 de femei de această vârstă. Consider că un astfel de indicator de risc ar trebui să se calculeze pentru tinerele minore (sub 18 ani), ceea ce ar fi mult mai relevant decât cel avut în vedere în HDR.

Ceilalți trei indicatori sunt proprii ambelor sexe și se pot urmări inegalitățile: proporția persoanelor care dețin cel puțin pregătire gimnazială (nivelul secundar I), prezența pe piața muncii și proporția locurilor în Parlament.

Și la acest al doilea grup de indicatori merită să insistăm puțin. Prin includerea participării pe piața muncii (indicatorul se exprimă prin proporția populației de vârstă activă care este ocupată, fie că lucrează sau este în căutarea unui loc de muncă), se presupune că cele două sexe ar trebui să fie egal prezente pe piața muncii (altfel avem de-a face cu inegalitate), or acest lucru este problematic. În perioadele pre- și postnatale, femeile nu pot fi și cu copiii și pe piața muncii. Un alt aspect ce nu ar trebui incriminat privește posibila opțiune a unor femei pentru a se dedica familiei. Or, acest statut se include în economia casnică, este adevărat, însă, necuantificată. În calitate respectivă, persoanele (femei sau bărbați, dar nu este nevoie să fie în proporții egale) își pot valorifica potențialul de dezvoltare și pot participa la viața publică. Un indicator mai relevant pentru a urmări inegalitatea pe piața muncii ar fi *proporția șomerilor, pe cele două sexe*, deci, accesul pe piața muncii pentru cei care solicită acest lucru. Alți indicatori se pot referi la recompensa muncilor cu același grad de complexitate și risc, la proporția deceselor intervenite în timpul muncii etc.

Deci, concluzionez că, din cei cinci indicatori utilizați la IDU-AI (UNDP, 2011), doar doi îndeplinesc condiția potrivit căreia ar fi de așteptat ca cele două sexe să aibă același nivel în societatea modernă și anume, educația și locurile în Parlament, deși pentru al doilea indicator opțiunile individuale pot fi și ele

răspunzătoare de starea de lucruri existentă la un moment dat. Acești doi indicatori însă, împreună cu „rata șomajului” ar fi mai relevanți pentru IDU-AI. Tocmai de aceea nu vom insista prea mult pe valoarea IDU-AI, cât pe indicatorii respectivi.

Revenind la metodologia aplicată: de această dată, calculele sunt și mai sofisticate. Mai întâi se face agregarea separată a dimensiunilor pentru cele două sexe prin intermediul mediilor geometrice, iar agregarea mediilor pe sexe se realizează prin intermediul mediei armonice asupra mediilor geometrice anterior determinate (acest fapt permite surprinderea inegalităților dintre cele două sexe și se realizează prin ajustarea pentru asocierea dintre dimensiuni). Urmează agregarea indicilor pe dimensiuni și, în final, determinarea indicelui inegalității de gen (IIG).

Indicele Dezvoltării Umane ajustat pentru inegalități (IDU-AI)

Începem de această dată chiar cu situația României în privința IDU ajustat pentru inegalitate. Dacă acest din urmă proces nu ar exista, IDU-AI ar fi egal sau foarte apropiat de IDU. În realitate nu s-a întâmplat așa pentru nici una dintre cele 134 țări pentru care s-a calculat IDU-AI (din cele 187 cuprinse în HDR 2011).

Cu IDU-AI de 0,683, cu 12% mai mic decât IDU (0,781), România are o performanță mai slabă în privința inegalității în dezvoltarea umană. Dintre țările care vin din grupa celor cu DU foarte înaltă, doar cinci au această diferență mai mare (deci cu inegalitate mai mare) decât România: Argentina (-19,5%), Chile (-19%), Coreea de Sud (-16,5%), SUA (-15,3%) și Croația (-15,1%).

Pentru comparație, să menționăm că ecartul dintre IDU și IDU-AI (acesta din urmă fiind considerat indicatorul real, primul reprezentând un potențial) este mult mai mic decât în România în multe țări europene, începând cu R. Cehă (5%), urmată de Slovenia (5,3%), Finlanda și Norvegia (5,6%) etc. Desigur, față de țările cu DU înaltă, România performează mai bine, dar fiind la vârful ierarhiei acestor țări sunt mai puțin relevante diferențele. Totuși, șapte țări o depășesc; cel mai bine este în Muntenegru (diferența de numai 6,9%), dar sunt țări cu diferențe deosebit de mari (Columbia - 32,5%, Brazilia - 27,7% etc.). Față de media țărilor cu DU foarte înaltă (IDU-AI = 0,787), România se află la o distanță de -0,104, iar față de cele cu DU înalt (IDU-AI = 0,590) distanța este de +0,093. Aceste valori sunt mai favorabile decât în cazul IDU (unde diferența față de mediile celor două grupe de țări au fost de -0,108 și, respectiv, +0,040), ceea ce denotă o plasare mai bună a României în context internațional, printr-o inegalitate moderată.

Pierderea pentru inegalitate a României este mult mai mare în cazul venitului decât la celelalte componente. Astfel, la indicele ajustat pentru inegalitatea de venit se înregistrează o pierdere de 22,2%. Aceste pierderi sunt de 9,6% pentru *speranța de viață la naștere* și de 5% pentru *educație*.

Și în cazul coeficientul *Gini* (care măsoară inegalitatea de venit), România se plasează pe panta negativă, cu valoare de 31,2 (calculul este pentru perioada 2000-2011).

Ca valoare de referință, să avem în vedere faptul că nu s-ar înregistra inegalitate de venit semnificativă, dacă *Gini* este sub 20. Nici una dintre țările cu DU foarte înaltă și nici alte țări nu se situează sub acest prag (cu o excepție, Seychelles, cu 19). Cu valoare apropiată de prag este Suedia (25), urmată de Norvegia (25,8). Sunt însă și țări din grupa DU foarte înaltă, cu coeficientul *Gini* ce semnifică inegalitate foarte mare: Chile (52), Argentina (46), Hong Kong (43), dar și SUA (41).

În privința raportului interquintile a veniturilor, România are performanță relativ scăzută ($q_5 : q_1 = 4,9$). De această dată însă, mai multe țări cu DU foarte înaltă au valori de inegalitate a veniturilor mai mari decât România și anume, 23 țări din cele 37 pentru care s-a efectuat calculul: Qatar (13,3); Argentina (12,3); Statele Unite (8,5); Israel (7,9); Singapore (9,8). Țările cu cele mai mici valori ale raportului de inegalitate interquintile sunt Japonia (3,4), Finlanda (3,8), Norvegia (3,9), Slovacia (4,0).

În analizele de mai sus reținem o caracterizare generală, și anume, faptul că în România media veniturilor este relativ mică și acestea se distribuie printr-o inegalitate pronunțată.

Inegalități de gen

Am menționat anterior argumente pentru care indicele inegalității de gen (IIG), calculat în HDR, comportă o serie de slăbiciuni și tocmai de aceea vom insista mai mult pe indicatorii primari. Totuși, nu vom ocoli ceea ce arată IIG în cazul României și raportarea la contextul internațional.

România are o valoare mare a IIG, și anume, 0,333, poziția 55 (din 147 țări, centila 63). Pe primele locuri, cu cele mai mici valori ale inegalității de gen sunt țări europene, cu toate țările scandinave incluse: Suedia (0,049), Olanda (0,052), Danemarca (0,060), Elveția (0,067), Norvegia (0,075), Finlanda (0,076), Germania (0,085). Valori mai mari decât România pentru inegalitatea de gen, dintre țările cu DU foarte înaltă, sunt doar cinci din 37 (Qatar 0,549; Chile 0,374; Argentina 0,372; Barbados 0,364; Uruguay 0,352). În imediata apropiere a României sunt și țări precum SUA (0,299), Ucraina (0,335), Federația Rusă (0,338). Pe plan internațional sunt consemnate însă valori mult mai mari, cum ar fi Arabia Saudită (0,646), Yemen (0,769).

Per indicatori, situația cea mai critică a României se referă la locul deținut de femei în forul legislativ, și anume, de numai 9,8%, printre cele mai slabe valori din lume. De această dată nu se mai justifică împărțirea țărilor în funcție de valoarea DU. Totuși, cele mai mari valori ale prezenței femeilor în Parlament, care nu sunt însă în echilibru pe sexe, se înregistrează tot în țările cu DU foarte înaltă. Cea mai mare prezență a femeilor în Forul legislativ este în Andorra (53,6%), urmează Suedia (45%), Cuba (43,2%), Islanda (42,9%), Finlanda (42,5%).

Sunt și cazuri în care femeile nu sunt prezente în forul legislativ (Qatar). Valori mai mici decât România în 2011, dintre țările cu DU foarte înaltă, mai sunt:

Malta (8,7); Ungaria (9,1). Ușor deasupra României sunt Slovenia (10,8%) și Irlanda (11%).

Nici în domeniul fertilității adolescentelor și tinerelor, precum și a mortalității materne România nu înregistrează valori de dorit. Astfel, cu o rată a fertilității la această categorie de vârstă de 32 la o mie de femei de vârstă până la 19 ani inclusiv, România este depășită, dintre țările cu DU foarte înaltă, doar de Uruguay (61 la mie) și SUA (41 la mie). Sunt țări care au valori de numai 2,3 la mie (Coreea de Sud); 3,2 la mie (Hong Kong); 4,6 la mie Elveția; 4,8 la mie (Singapore); 5 la mie (Japonia și Slovenia); 5,1 la mie (Olanda).

Am sesizat anterior neadecvarea acestui indicator pentru inegalități de gen. În plus, mai constatăm că se pun la un loc persoane foarte tinere, unde maternitatea este într-adevăr o problemă gravă, cu persoane mature de 18–19 ani, când procrearea nu mai poate fi considerată un prejudiciu, chiar dacă se amână, pentru un timp, anumite aspecte ale participării sociale.

Referitor la mortalitatea maternă, România înregistrează o rată de 27 cazuri la 100 de mii de nașteri, ceea ce este o valoare mare. Cele mai multe țări cu DU foarte înaltă se situează sub pragul neglijabil (10 cazuri la 100 mii de nașteri). Dintre aceste țări au valori foarte mari ale mortalității materne, peste cel al României, doar Argentina (70 cazuri la 100 mii de nașteri) și Barbados (64 de cazuri). La nivelul României este Uruguay, iar în apropiere se află SUA (24 de cazuri). La nivel mondial, sunt și țări unde aceste decese se situează la valori cu totul alarmante (Brazilia – 140 de cazuri, Gabon – 260 de cazuri la 100 mii de nașteri)

Dacă tot am făcut referire anterior la indicatori demografici, nu este lipsit de relevanță să avem în vedere și alte informații de această natură. Un astfel de indicator este speranța de viață la naștere a populației grupate pe cele două sexe. Este bine cunoscut faptul că SVN este mai mare în cazul femeilor decât al bărbaților. Comparațiile relevante se pot face în privința nivelului atins pe țări și a ecarterului dintre SVN pe sexe. În România, SVN per totalul populație a fost de 74 ani, în 2011, iar ecarterul dintre durata medie a vieții pe sexe era de șapte ani în 2010 (INS, 2011) (70 și 77 ani). El se situa la numai patru ani în Norvegia (79 și 83), Israel (80 și 84) și era cinci ani în Elveția (79 și 84), dar ajunsese la 12 ani în Rusia (63 și 75), 11 ani în Lituania (68 și 79) și 10 ani în Estonia și Lituania (cu 68 față de 78, respectiv, 70 față de 80).

Ecarterul dintre cele două sexe se reduce simțitor dacă se are în vedere *speranța de viață sănătoasă la naștere* (adică durata medie a vieții fără dizabilități). Astfel, Raportul demografic pe 2010 al Eurostat 2011, cu anul 2008, indică în cazul României 60 ani pentru bărbați și 62,6 ani pentru femei. Aceste valori sunt superioare celor din unele țări cuprinse în Raportul Eurostat, cum ar fi față de Lituania (cu 51,5 ani și 54,1 ani) sau Slovenia (51,8 ani, respectiv 52,3 ani). Dar sunt mult inferioare altor țări cum este Malta (68,9 ani și 71,9 ani).

Cât privește speranța de viață sănătoasă la vârsta de 65 de ani, în România se înregistra 7,7 ani la bărbați (față de 14,0 ani speranță de viață la vârsta de 65 ani)

și 7,8 ani la femei (speranța de viață la vârsta de 65 ani fiind de 17,2 ani). În același timp, în țări precum Islanda, speranța de viață sănătoasă la vârsta de 65 de ani era de 13,8 ani la bărbați și 14 ani la femei. În Suedia, valorile respective erau de 12,9 ani și 13,8 ani, dar în Slovacia se situau la doar 2,9 ani și 2,6 ani; în Estonia la 3,9 ani și 4,2 ani.

Și în privința mortalității infantile, România, deși a înregistrat reduceri deosebite față de anul 1989 (când se înregistrau 27 decese sub un an la 1 000 de copii născuți vii), se situează însă mult mai slab decât unele țări europene. Astfel, cu un indice de 10,1‰ a mortalității infantile în anul 2009, România are valoarea cea mai mare în UE, cu mult sub medie (de 4,3‰). Apropiat de România mai este Bulgaria cu 9,0‰, iar cu valoarea cea mai mică este Slovenia, de numai 2,6‰.

De altfel, România înregistrează și printre cele mai mici rate totale de fertilitate (numărul de copii ce ar fi născuți de către fiecare femeie dacă trăiește până la sfârșitul perioadei fertile, iar nașterile vor urma rata actuală a fertilității diferențiate pe vârste). În HDR 2011, cu valoarea fertilității totale de 1,4, România este depășită de 36 țări din 45 cu DU foarte înaltă pentru care a existat calcul. Asemănător României mai sunt Japonia, Coreea de Sud, Singapore, Slovenia, Ungaria și Polonia. Sub nivelul României sunt doar Hong Kong (1,1), Portugalia și Malta (cu câte 1,3). Cea mai mare valoare din această grupă de țări este în Israel (2,9), iar valori ale fertilității totale de 2,0–2,9 au mai multe țări dezvoltate: Norvegia, Australia, SUA, Noua Zeelandă, Irlanda, Islanda, Franța.

În privința populației ocupate pe cele două sexe, la nivelul anului 2009, România se situează tot spre coada clasamentului țărilor cu DU foarte înaltă, și anume, cu 45,4% pentru femei și 60,0% pentru bărbați, iar această ultimă valoare este penultima dintre țările cu DU foarte înaltă (ultima fiind Ungaria, cu 58,8%). Imediat deasupra României sunt Italia (cu 60,0%), Polonia (61,9%) și Lituania (62,1%), iar cea mai mică valoare a ocupării femeilor este în Malta (31,6%), urmată de Italia (38,4%). Sub nivelul României mai sunt Ungaria (42,5%), Grecia (42,9%).

Nu este lipsit de semnificație să reținem că în unele țări, în care nivelul de ocupare a populației este extrem de scăzut, se importă forță de muncă, iar în altele, cum este și România, o parte importantă a forței de muncă este ocupată în străinătate. Prin urmare, gradul de activitate economică a populației din țările de emigrație pentru muncă este mai mare decât cel arătat statistic. Acești emigranți români își câștigă existența în străinătate și contribuie la dezvoltarea țărilor în care lucrează.

Cele mai mari valori din prima grupă de țări situate în Europa se înregistrează în Islanda (71,7% femeile și 83,1% bărbații). Valori mai mari de 50% pentru prezența femeilor pe piața muncii și mai mari de 60% pentru bărbați au cvasitotalitatea țărilor cu DU foarte înaltă.

În fine, în cazul indicatorului *pregătire școlară* luat în seamă la HDR 2011, cel puțin gimnaziu, România are o situație bună (83,8% femeile și 90,5% bărbații): 12 țări din întreaga lume au situația mai bună în cazul bărbaților (valoarea maximă

fiind de 99,1% – Norvegia). În cazul femeilor, 20 de țări din întreaga lume au valori mai înalte ale pregătirii școlare decât România, de regulă cele din vârful ierarhiei IDU sau dintre fostele țări socialiste, inclusiv din URSS. Dintre vecini: Ungaria este cu 93,2%, Ucraina – 91,5%, Moldova – 85,8%. Bulgaria are doar 60,1%, iar Serbia 61,7%. În unele țări, femeile, într-o proporție mai mare decât bărbații, au cel puțin gimnaziu, dar diferențele sunt mici (Norvegia – cu 99,3% și 99,1%, care are cele mai mari valori la nivel mondial pentru ambele sexe; SUA – 95,6% și 94,5%; Suedia – 87,9% și 87,1%; Israel – 78,9% și 77,2%; Marea Britanie – 68,8% și 67,8%). Se constată, aș zice surprinzător, având în vedere nivelul de dezvoltare, că la ultimele exemple valorile sunt inferioare celor din România fie la unul din cele două sexe, fie la ambele. De altfel, sunt multe astfel de țări, la care te poți aștepta la valori mai înalte de persoane cu pregătire de cel puțin gimnazială. Cu valori inferioare României sunt: Portugalia (cu 40,4 și 41,9); Croația (57,4 și 72,3); Danemarca (59 și 65,6); Japonia (63,6 și 73,8); Finlanda (70,1 pentru ambele sexe); Austria (67,3 și 85,9); Italia (67,8 și 78,9); Grecia (64,4 și 72,0).

Inegalitatea de gen în România este un proces real. Nu toți indicatorii utilizați în RDU sunt însă relevanți, dar luați individual și mărindu-le gradul de acuratețe, aceștia reflectă aspecte negative care ar trebui să fie corectate.

CONCLUZII

În urma analizelor, cele mai multe dintre ele pe bază de comparații, constatăm că România are o dezvoltare umană în apropierea grupului de la vârful ierarhiei mondiale (primul sfert). Nu este o performanță pe măsura potențialului dezvoltării umane a țării, iar ceea ce o trage în jos este, în primul rând, valoarea PNB-ului.

Primii ani de tranziție s-au soldat cu costuri în privința DU, nu numai din cauza restructurării economice, dar și în urma unor decizii greșite, cum a fost reducerea învățământului obligatoriu la 8 ani, deși absolvenții în vârstă de 14–15 ani nu puteau intra pe piața muncii. Trebuie precizat că și în România, ca și în multe alte țări, creșterea proporției populației absolvente a gimnaziului, cel puțin s-a realizat pe două căi, și anume: sporirea cuprinderii școlare, dar și schimbul de generații (vârstnicii având un nivel de școlaritate mai scăzut). În domeniul educației, problema de bază constă în menținerea actualului nivel de participare, eventual creșterea lui în viitor împreună cu îmbunătățirea competenței.

Totodată, este urgentă creșterea atractivității situației din țară pentru specialiști, așa încât ei să nu mai plece la lucru în străinătate, într-o proporție atât de mare. Pe plan general ar fi de dorit ca toate persoanele în căutare de loc de muncă să poată lucra în țară și să contribuie, astfel, la dezvoltarea ei și la obținerea de resurse materiale sporite.

Referitor la celelalte componente ale IDU este de așteptat să se înregistreze îmbunătățiri substanțiale. Astfel, speranța de viață la naștere poate fi crescută printr-o asistență medicală mai bună și promovarea unui stil de viață sănătos. Principalul obiectiv trebuie să fie creșterea duratei medii de viață sănătoasă, inclusiv la vârstele

mai înaintate. Pentru a avea o implicare în mai mare măsură în viața politică a femeilor, inclusiv candidatura pentru Parlament, este nevoie, în primul rând, de o schimbare de atitudine a lor și să își dorească acest lucru, dar și a societății ca întreg.

Nivelul la care se situează o țară la un moment dat depinde și de ceea ce se întâmplă în celelalte țări. Pentru România, a aspira la primul loc este o utopie, cel puțin în viitorul previzibil, fie acesta și pe termen foarte lung. Desigur că dezideratul trebuie să rămână o poziție tot mai înaltă în ierarhie, iar rezultatul cât mai favorabil să caracterizeze întreaga populație.

Cât privește ultima metodologie de lucru prezentă în HDR 2011, am sesizat faptul că nu a fost cea mai bună alegere renunțarea la *rata de cuprindere școlară*, care este un indicator explicit și prezintă acuratețe. Este de apreciat reintroducerea indicatorului *media anilor de școlaritate* a persoanelor în vârstă de peste 25 de ani, care este și el un indicator explicit. Și *rata de alfabetizare a adulților* este un indicator relevant, și toți trei ar fi adecvați la constituirea indicelui educației. De altfel, la nivel mondial sunt țări în care *rata de alfabetizare* și *rata de cuprindere școlară* au valori de sub 30% din populația de referință.

De asemenea, în determinarea indicelui *inegalității de gen* nu își au locul indicatorii care sunt specifici doar unuia dintre cele două sexe, chiar dacă luați separat ei sunt deosebit de relevanți (*mortalitatea maternă* și *rata fertilității la adolescente*).

Închei demersul de față subliniind că Indicelui Dezvoltării Umane, deși are o validitate (acuratețe) relativ scăzută, comparat la nivel mondial și pe perioade lungi de timp, i se imprimă o importanță cu totul deosebită. În spatele IDU sunt indicatorii acestuia, mult mai relevanți decât indicele ca atare. Prin Rapoartele Dezvoltării Umane la nivel regional și național se detaliază analizele și se aduce un plus informațional relevant.

BIBLIOGRAFIE

1. Bauer, R. (ed.), *Social Indicators*, Cambridge, Massachusetts, MIT Press, 1966.
2. Mărginean, I., Bălașa, A., (coord.), *Calitatea vieții în România*, București, Editura Expert, 2002 (2005).
3. Mărginean, I., *Indicele Dezvoltării Umane. România în context internațional*, în „Revista Calitatea Vieții”, nr. 1–2, 2010.
4. Mărginean, I., Precupețu, I., (coord.), *Paradigma calității vieții*, București, Editura Academiei Române, 2011.
5. Möller, V., Huschko, D., Michalos, A., (eds.), *Barometers of Quality of Life Around the Globe. How we are doing?*, în “Social Indicators Research Series”, vol. 33, Springer, Heilderberg, 2008.
6. Vogel, J., *The Future Direction of Social Indicator Research*, World Conference in Quality of Life, Prince George, Canada, 1996. (Publicat în „Social Indicators Research”, vol. 42, no. 2, 1997).
7. *** *Anuarul Statistic al României*, CNC, INS, 1990–2011.
8. *** *Demographic Report*, Eurostat, 2011.
9. *** *Human Development Reports*, UNDP, 1990–2011.
10. *** *World Bank Report*, 2011.

The article focuses on the analysis of Romania's performance in the field of human development (HD), as it is presented in the Human Development Reports which the United Nations Development Program started in 1990. This performance is understood as a process of broadening the possibilities of people's choices, and as the level of people's welfare. It is about leading a healthy life, for as long as it is possible, about being educated and about having a decent standard of life (HDR, 1990). Each of the Human Development Reports issued so far was an event, whose information was much debated. The 2010 issue (20th anniversary) changed part of the indicators used for Human Development Index (HDI) calculation, the new indicators being expected to measure better country performance. More exactly, from the four indicators taken into calculation before 2010, which were set after several modifications: life expectancy, Gross Domestic Product (GDP), literacy rates and school enrolment rate, only the first one remained. The GDP was replaced by the Gross National Income (GNI), while in terms of education, the indexes calculate the mean years of schooling (MYS) of the people aged 25 and more, and the expected years of schooling (considering the actual yearly school enrolments). IHD calculation also changed: the geometric average of the indicators describing the three subcomponents (standardized in the interval 0–1) is used instead of the arithmetic mean of the indicators. The new formula was applied retroactively for several years, so that historic comparisons can be done.

The surprise, to call it so, is that, using the new measurements, Romania stands somehow better, even if the historic trend didn't change. Thus, while according to both the old and new calculations, IHD values decreased in Romania during the early years of transition, the decrease from the initial period has been recovered only in 2000–2005, while slight increases have been recorded in the last year of reporting. The better performance of Romania in HD is for MYS indicator and for EYS also.

All these changes will be analysed together with several other information regarding the processes of inequality in human development.

Keywords: *human development, index and human development indicators, inequality in human development*

Primit: 11.07.2012

Acceptat: 06.09.2012

Redactor: Raluca Popescu